

МОДЕЛІ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Попова Т.В., доцент, к.е.н.

Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь

Анотація. *Об'єктом дослідження є процес взаємодії уряду та неприбуткових організацій (НПО). Предметом дослідження є механізм співпраці держави та НПО. Метою публікації є дослідження основних теорій НПО в аспекті взаємовідносин «держава-НПО». Задачами дослідження є: аналіз теоретичних концепцій розвитку НПО в контексті відносин із урядом та визначення особливостей співпраці «держава-НПО» на основі узагальнення зарубіжного досвіду в даному проблемному полі.*

Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері взаємовідносин держави і НПО. Досягнення мети і завдань дослідження здійснювалося шляхом використання загальнонаукових і спеціальних методів: системного аналізу історичного і логічного аналізу, діалектичного методу пізнання явищ і процесів.

Результати роботи. Згідно теорії суспільних благ співпрацю уряду з НПО можна розглядати як поділ праці у забезпеченні суспільними товарами, як можливість координації сильних і слабких сторін кожного сектора.

Відповідно до теорії уряду, як третьої сили, вирішення соціальних та економічних проблем найбільш справедливо і ефективно здійснюється волонтерськими організаціями.

Теорія суспільних благ порушує логіку теорії уряду, як третьої сили. З одного боку, надання населенню суспільних благ – це функція держави, однак, уряд не в змозі задовольнити потреби споживачів в повному обсязі. З іншого боку, неприбутковий сектор існує саме для того, щоб задовольнити попит громад у дефіцитних суспільних товарах і послугах.

Взаємовідносини «держава - НПО», розглянуті з точки зору соціальних рухів, характеризуються трансформацією приватних інтересів у суспільні через створення юридичних організацій, які еволюціонують від первісного громадського руху, та впливають на державну політику.

Сфера застосування результатів. Наукове осмислення теоретичних аспектів взаємовідносин «держава - НПО» та концепцій, що покладені у їх основу, сприятиме покращенню розуміння явищ і процесів, що відбуваються в країні, а також надасть можливість створити оптимальні умови для ефективного функціонування даних секторів з метою побудови демократичної держави та становлення ініціативного громадянського суспільства.

Висновки. В сучасних умовах ринкових перетворень взаємодія уряду та НПО повинна здійснюватися на принципах кооперації та партнерства. Саме співробітництво на паритетних засадах сприятиме політичній та економічній стабілізації в країні та соціальному миру.

Ключові слова: неприбуткові організації, держава, суспільні блага, громадянське суспільство, кооперація

MODELS OF NONPROFIT-GOVERNMENT RELATIONS

Tetiana Popova, PhD in Economics, Associate Professor

Tavria State Agrotechnological University in Melitopol

Summary. *The object of the research is the process of interaction between the government and the nonprofit organizations and the subject is the mechanisms of the collaborative activities of the nonprofit sector and the government. The aim of the article is to study the basic concepts of nonprofit organizations in the aspect of nonprofit-government relations. Specific objectives include analysis of the theoretical concepts of nonprofit organizations development in the context of relations between the civic organizations and the government and determining the characteristics of nonprofit-government relations based on the international experience in this field.*

Theoretical and methodological basis of the research is scientific elaborations of national and foreign scholars in the field of state-government relations. The goals and the objectives of the research are achieved by using general and specific methods such as systematic, historical and logical analysis, the dialectical method of phenomena and processes understanding.

Results of the research. According to the public goods theory cooperation of the government and the nonprofit organizations might be considered as the division of labor in providing public goods as an opportunity to coordinate the benefits and weak sides of each sector.

In the most effective way solving of social and economic problems according to the third-party government theory is realized by voluntary organizations.

However, the public goods theory breaks the logic of the third-party government theory. Firstly, providing the population with public goods is a function of the state, but government is unable to satisfy the population's needs fully, on the other hand, the nonprofit sector exists in order to satisfy the demand of communities in scarce public goods and services.

The relationship between the nonprofit organizations and the government, considered from the perspective of social movements, is characterized by the transformation of private interests into public interests by creating legal organizations that evolve from the original social movement and influence the public policy.

Conclusions. Under modern conditions of building a democratic society the interaction of government and nonprofit organizations should be carried out on the principles of cooperation and partnership. This cooperation on a parity basis facilitates the country political and economic stability and encourages social peace.

Scope of results. Scientific understanding of the theoretical models of nonprofit-government relations and theories placed at their base will improve the understanding of phenomena and processes occurring in the country and provide an opportunity to create the best conditions for efficient functioning of these sectors to build a democratic state and to form an active civil society.

Keywords: *nonprofit organizations, government, public goods, civil society, cooperation.*

Постановка проблеми. Стабілізація національної економіки в умовах становлення громадянського суспільства в значній мірі залежить від узгодженості дій державного, приватного та «третього» секторів. Досвід розвинутих країн показує, що вирішення цілого ряду соціальних проблем відбувається ефективно у разі делегування частки функцій, що виконуються державою і приватними установами, неприбутковим організаціям (НПО), тобто «третьому» сектору, який формує інфраструктуру громадянського суспільства. Дані структурні елементи здатні надавати подібні послуги на більш високому рівні та у ширшому асортименті з урахуванням потреб різних верств населення. У світлі зазначених тенденцій актуальним є формування дієздатної системи взаємовідносин між урядом та НПО, що вимагає усвідомлення теоретичних аспектів їхнього функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням специфіки функціонування державного сектора присвячені роботи як закордонних, так і вітчизняних вчених. Так загальні аспекти державного управління вивчаються у роботах Арістотеля, Т. Гоббса, Дж. Локка. Особливостям моделей державного управління приділяють увагу такі вчені, як Солових В.П., Корженко В.В., Нікітін В.В., Барішніков Ю.Н. Дослідження теоретичних і практичних аспектів функціонування «третього сектора», представленого НПО, здійснено в роботах Зайчук О.В., Колодій А.Ф, Саламона Л., Крамера Р.

Невирішені складові загальної проблеми. Проте, в сучасних умовах побудови демократичного суспільства, коли об'єднання громадян починають виступати рушійною силою вирішення низки соціальних проблем в країні, додаткового дослідження потребують питання взаємодії двох секторів у взаємозв'язку із теоретичними концепціями НПО з метою розробки ефективного механізму їх співпраці.

Формулювання цілей статті. Метою публікації є дослідження основних теорій НПО в аспекті взаємовідносин «держава-НПО». Задачами дослідження є аналіз теоретичних концепцій НПО в контексті взаємозв'язку даних громадських формувань із урядом та визначення особливостей їх взаємовідносин на основі узагальнення зарубіжного досвіду в даному проблемному полі.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері взаємовідносин держави і НПО. Досягнення мети і завдань здійснюватиметься шляхом використання загальнонаукових і спеціальних методів: системного аналізу історичного і логічного аналізу, діалектичного методу пізнання явищ і процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для теоретичного обґрунтування взаємовідносин «держава - НПО» слід звернутися до основних теорій, що розглядають роль НПО у суспільстві. Найбільш поширеними серед них є теорія суспільних благ; теорії, засновані на концепції довіри; теорії підприємництва; теорія взаємозалежності. У відповідності із положеннями даних теоретичних концепцій НПО у кожному випадку при аналізі взаємовідносин «держава -НПО» розглядається у різних аспектах: як замітник, доповнювач або як опонент.

Гіпотези щодо того, що НПО є заміниками по відношенню до уряду, були висунуті М. Вайсбродом та М. Дугласом [1,2]. Вчені пов'язують їх роль із «провалами ринку» та забезпеченням суспільними товарами, а саме: НПО компенсують дефіцит суспільних

товарів, якщо попит є неоднорідним. Незалежність у стратегіях та способах їх реалізації свідчать про те, що ані уряд, ані НПО не мають стимулів до співпраці.

Теорія, що стверджувала, що НПО є доповнюючими до уряду, була запропонована Лестером М. Саламоном [3]. Такі організації є основними установами, до яких можна звертатися у випадку необхідності вирішення певних соціальних проблем, але вони зіштовхуються із нестачею фінансових ресурсів, яка може бути компенсована державним сектором. Теорія припускає, що: по-перше, «слабкі сторони» НПО співвідносяться із «сильними сторонами» уряду, тобто статтями витратної частини бюджету держави є фінансування НПО та створення інституціонального середовища для забезпечення справедливості; і, по-друге, ролі щодо фінансування (уряд) і забезпечення послугами (НПО) розділені.

Теорія трансакційних витрат, яка також розглядає НПО як доповнюючу агенцію до уряду, припускає, що делегування певних послуг (непрофільних) неурядовим організаціям може бути ефективним для уряду. Так, К. Крамер стверджує, що передача частки функцій урядом НПО має певні переваги для державного сектора, такі як: уникнення початкових витрат, більш чітке визначення витратних детермінант, відсутність необхідності кадрового регулювання тощо. Навіть якщо існують певні недоліки (труднощі для підтримки рівних стандартів, втрата громадського контролю, підзвітність, моніторинг витрат), і уряд, і НПО мають стимули до співпраці [4].

Гіпотеза, згідно якій НПО та уряд є опонентами, базується на концепції суспільних товарів та теорії соціальних рухів: якщо попит є неоднорідним, інтереси меншин не повною мірою віддзеркалює державна політика, отже, їх самоорганізація зростатиме [6]. Організовані меншини є більш ефективними щодо тиску на уряд (соціальні рухи, демонстраційні проекти, «мозкові центри»). Якщо НПО відображатимуть інтереси меншин, уряд, у свою чергу, намагатиметься захистити інтереси більшості, що призведе до потенціального політичного конфлікту.

Д. Янг запропонував трикутну модель взаємовідносин «держава - НПО» і стверджує, що, різною мірою, всі три типи відносин (додаткові, доповнюючі, змагальні) присутні в будь-який момент часу, але у певні періоди деякі мають більш важливе значення порівняно з іншими [5]. Наприклад, у США, відносини між громадськими об'єднаннями та деякими урядами були опозиційними у 1950-х і 1960-х роках, але із часом почали носити допоміжний характер в контексті забезпечення економічного добробуту та здійснення освітньої політики.

У Великобританії, наприклад, взаємовідносини «держава - НПО» мали характер:

- додатковий: НПО забезпечували населення послугами, не передбачені державним бюджетом: рятувальні шлюпки, консультування та інші добровільні послуги у відповідь на урядові скорочення в 1980 році (аргументація: суспільні товари – це потреба меншої кількості населення);
- доповнюючий: контракти і партнерські відносини між урядом і НПО були сформовані у відповідь на нововведення у державному управлінні та аутсорсінг (аргументація: зниження трансакційних витрат призводить до підвищення ефективності діяльності);
- змагальний: НПО включають групи, що виступають за права малозабезпечених людей, які фінансуються державою не в повному обсязі (аргументація: види та обсяг суспільних благ залежать від переваг більшості в уряді) [6].

Чотирихелементна модель А. Наджама дає більш детальне уявлення про відносини «НПО-уряд», розглядаючи ступінь, у який цілі та засоби їх досягнення перекривають одне одного, та виділяє такі різновиди взаємовідносин:

- кооперативні: якщо цілі та засоби подібні, то уряд і НПО об'єднують свої зусилля. У якості прикладу А. Наджам розглядає співпрацю між урядом Канади та Міжнародною кампанією по забороні протипіхотних мін.
- доповнюючі або компліментарні: якщо цілі схожі, але засоби їх досягнення відрізняються, то між урядом і НПО виникають взаємодоповнюючі відносини. Наприклад, у сфері соціальних послуг і охорони здоров'я окрім держави послуги надає і значна кількість НПО.
- сумісні: якщо цілі різні і засоби їх досягнення подібні, то уряд намагається співпрацювати з НПО. У якості прикладу може бути розглянута гуманітарна допомога, яка направляється до місцевих організацій в африканських країнах за програмами по-

дібними державним. У таких ситуаціях, уряд може спробувати поглинути локальні організації та неприбуткові формування для досягнення сумісних цілей.

– конфронтаційні: якщо цілі та засоби відрізняються, то уряд і НПО вступають у конфронтаційні відносини [7]. Прикладом є діяльність Грінпіс, що чинить тиск на уряд з питань охорони навколишнього середовища, пропагандистські групи, що вимагають поліпшення соціальних послуг для бідних верств міського населення, або антиглобалізаційний рух, у межах якого спостерігаються акції масового протесту проти СОТ.

Підходи теорії соціальних рухів відрізняються від традиційних дуалістичних моделей «держава - НПО». Остання припускає, що уряд і НПО формують два різні сектори, які тісно взаємопов'язані. Соціальні рухи ініціюються неформальними групами без юридичного статусу, які протягом певного часу перетворюються на більш інституціоналізовані і можуть трансформуватися у юридичні особи [6]. Як наслідок, успішні соціальні рухи можуть впливати на державну політику шляхом трансформації приватних інтересів у суспільні.

Приклади успішних соціальних рухів включають рух жінок, рух за громадянські права і екологічний рух, кожен з яких є слідством виникнення сотні формальних юридичних установ, таких, як правозахисні організації (Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення, Грінпіс і т.д.), а також обслуговуючі організації, такі як домашні притулки, кризові центри тощо. Іншими словами, соціальні рухи є стимулом для створення НПО, види яких варіюють від таких, що захищають інтереси певних груп людей в уряді, до обслуговуючих, які надають консультації та допомогу. Соціальні рухи забезпечують організаційний і політичний механізм перетворення приватних інтересів у суспільні.

Проведений аналіз теорій НПО, що покладені в основу взаємовідносин «держава-НПО», дозволяє виділити наступні особливості. По-перше, співпрацю уряду з НПО можна розглядати як поділ праці у забезпеченні суспільними благами, як можливість координації переваг і недоліків кожного із секторів. Ці теорії описують відносини між урядом і НПО як доповнюючі або симбіозні.

По-друге, теорія уряду, як третьої сили розглядає НПО як механізм надання суспільних благ. З цієї точки зору, вирішення соціальних та економічних проблем найбільш справедливо і ефективно здійснюється на волонтерській основі знизу догори. Уряд є вторинним установою, яка починає діяти у випадку, якщо НПО не виконують своїх завдань. Делегування частки функцій державою НПО, у свою чергу, дозволяє уряду країни сприяти загальному добробуту, не розширюючи його адміністративний апарат.

По-третьє, теорія суспільних благ, з іншого боку, порушує логіку теорії уряду, як третьої сили. Уряд, обов'язками якого є забезпечення суспільними благами і послугами, не в змозі надати їх в повному обсязі, особливо в гетерогенних суспільствах з різноманітністю потреб. Неприбутковий сектор існує для того, щоб задовольнити потреби населення у дефіцитних суспільних товарах і послугах, якими уряд забезпечує населення у недостатній кількості.

По-четверте, взаємовідносини «держава - НПО», розглянуті з точки зору соціальних рухів, можуть бути описані як цикл: приватні інтереси трансформуються у суспільні через офіційні юридичні організації, які еволюціонували від первісного громадського руху. Ці формальні юридичні одиниці можуть впливати на державну політику або безпосередньо шляхом вирішення проблем, або шляхом реалізації суспільних інтересів за рахунок фінансування зі сторонніх джерел. Для уникнення соціальної напруги НПО і держава повинні співпрацювати шляхом балансування та узгодження стратегій громадських формувань і державних пріоритетів.

Висновок. Як показує проведений аналіз відносини між НПО та державою є комплексними та багатогранними. Громадські об'єднання пропонують державі гнучкий локальний спосіб реагувати на виникаючі або існуючі соціальні та економічні проблеми. Дослідження вчених у даному проблемному полі засвідчують, що ці формування мають більше можливостей реагувати на громадські потреби і встановлювати довгострокові відносини з клієнтами, ніж державні бюрократичні агенції, тому уряд може покладатися на існуючі, засновані на громадських принципах, організації, щоб забезпечувати населення необхідними товарами і послугами, які були б затратними для них. Отже, в сучасних умовах побудови демократичного громадянського суспільства взаємодія уряду та НПО повинна здійснюватися на принципах кооперації та партнерства. Саме співробітництво на паритетних засадах сприятиме політичній та економічній стабілізації в країні та соціальному миру.

Перелік посилань.

1. Weisbrod B. A. *The Nonprofit Economy* / B. A. Weisbord. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998. – 272 p.
2. Douglas J. *Political Theories of Nonprofit Organization : The Nonprofit Sector: A Research Handbook* / J. Douglas, W. W. Powell. – New Haven, CT, and London : Yale University Press, 1987. – 294 p.
3. Salamon L. M. *Partners in Public Service: Government–Nonprofit Relations in the Modern Welfare State* / L. M. Salamon. – Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1995. – 328 p.
4. Kramer R. *Voluntary Agencies and the Personal Social Services : The Nonprofit Sector: A Research Handbook* / R. Kramer, W. W. Powell. – New Haven, CT: Yale University Press, 1987. – 343 p.
5. Young D. R. *Alternative Models of Government-Nonprofit Relations: Theoretical and International Perspectives* / D. R. Young // *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. – 2000. – №29 (1). – P. 149–172.
6. Anheier H. K. *The Third Sector in Europe: Five Theses* [Електронний ресурс] / H. K. Anheier. – London : Centre for Civil Society, London School of Economics and Political Science, 2002. – Режим доступу : <http://eprints.lse.ac.uk/29051/1/CSWP12.pdf>
7. Najam A. *The Four-C's of Third Sector-Government Relations: Cooperation, Confrontation, Complementarity, and Co-optation* / A. Najam // *Nonprofit Management and Leadership*. – 2000. – №10 (4). – P. 375–397.
8. Солових В. П. Становлення та загальна характеристика сучасних моделей державного управління [Електронний ресурс] / В. П. Солових // *Публічне управління: теорія і практика* – 2014. – Вип.1 . – С. 18-25. – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BA/Downloads/Pubupr_2014_1_5.pdf
9. Корженко В. В. *Методологічні та евристичні інтенції сучасної концепції Governance* [Електронний ресурс] / В. В. Корженко, В. В. Нікітін // *Державне будівництво* – 2007. – № 1(1). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1\(1\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1(1))
10. Барышников Ю. Н. *Модели управления* [Електронний ресурс] / Ю. Н. Барышников ; кафедра менеджмента Российской академии и государственной службы при Президенте Российской Федерации. – Режим доступу: http://www.edu.ru/modules.php?page_id=6&name=Web_Links&l_op=viewlinkinfo&lid=1429
11. Зайчук О. В. *Теорія держави і права* [Електронний ресурс] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко // *Підручник* – К. – Юрінком Інтер. – 2006. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm
12. Колодій А. Ф. *Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу)* / А. Ф. Колодій // *Електронний незалежний культурологічний часопис "І"*. – 2001. – № 21. – С. 23-42.

Стаття надійшла: 12.12.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 339.72 (477)

JEL Classification F21

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ И ТУРКМЕНИСТАНА

Дедилова Т.В., к.э.н., доцент

Токарь И.И., ассистент

Гурбангелдиев К. (Туркменистан)

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Аннотация. В работе приведена характеристика современного состояния процесса прямого иностранного инвестирования в экономику Украины и Туркменистана на основе комплексного анализа их инвестиционного потенциала. Анализ иностранных инвестиций основывался на изучении динамики показателей, определении их происхождении, отраслевой и региональной структуры. В частности проанализировано распределение прямых иностранных инвестиций (акционерного капитала) в Украине за основными странами-инвесторами, охарактеризован графически приток и отток таких инвестиций. Отмечено, что за последние годы снизились показатели объемов иностранных инвестиций в Украину, т.к. существуют политические и экономические проблемы, которые нуждаются во внимании. Тем не менее, решение экономического и военно-политического кризиса, на данном этапе, даст возможность повысить уровень ее инвестиционной привлекательности среди других стран мира. В ходе исследования было установлено, что наряду со странами-лидерами прямого иностранного инвестирования (Кипром, Германией, Нидерландами, Австрией) существуют отдельные страны, участие которых в экономике Украины